

zijn wetten
nemen"

Wel duidelijk

en daarom
zijn. Maar be-
moet afstaan
te verhelpen,
m.i. de moei-
n gaan? Wat
g, met name
Warmondsche
staat alle be-
den dwaasheid
en. M.i. gaat
lig voorbij, en
zijn inzicht
is zoo lastig
nis, of niet,
ook in onze
ost is. Echter,
r de sfeer en
naar over den
roomschen on-
nent ook de
ialist zijn?
alistische stel-
eoretische be-
tte overeen in
teigendom van
eschaft en ge-
in dien eisch
kan zich daar-
haren.

kunnen" wel

an het socia-

tegen de dog-
tanger van het
er, omdat het
derlijke zede-
een goddelijke
ond. Evenzoo
archisten, on-
elijk als men
die principi-
at een katho-
ialistisch stre-
nemiddelen al-
zoo iemand
dzakelijkheid
dogmata der
verder, een

ezus.

de bewering,
s Heeren god-
menscheijke
, maar dat is
Christus, dat
dit. Zijn men-
e tot het cre-
van goddelijk
handeld over
ezus Christus
as ze voleind-
ding van den
was de Zoon

reeks vinden

geven, dat de

or zooveel zijn
zekerheid, ook
heeft aansluit-
er in die voor-
et terwille van
en eerbied voor
Heeren, penun-
rug. Ter voor-
hier nog slechts
I. de Middelaar
ogenblik ophield
moeder moest
rs was, en I.
p, of de Heer
oeten zijn: van
ustzijn van zijn

en antwoorden:

ontbrak Hem
r. had Hij het
zijn leven een
klaar doorbrak
mak dit sterk in

ek op den voor-

weinig in het

t, enkele jaren

op de Evan-

gehouden-

twikkeling

het Verslag-

katholiek is verplicht om meer aan te nemen en te houden dan hetgeen niet als ketterij is gebrandmerkt, en tot de waarheden, die door hem moeten gehouden worden, behalve de dogmata, behooren ongetwijfeld de duidelijke uitspraken van het natuurrecht. Welnu, onder die uitspraken behoort de noodzakelijkheid van den privaateigendom ook der productiemiddelen; en bovendien heeft heeft paus Leo XIII wel niet ex cathedra, maar toch met authentiek gezag in de encyclicke *Rerum Novarum* dien eisch van het natuurrecht helder en scherp aan de geheele wereld voorgehouden. Al is nu de economische eisch van het socialisme niet vlakweg ketterij, zij is toch in strijd met de zuivere katholieke beginselen, en mag dus door geen katholiek gehouden worden. Zelfs alle burgers van een staat zouden niet gerechtigd zijn, om vrijwillig afstand te doen van hun bezittingen, om aldus vrijwillig collectief bezit in te voeren. Daardoor immers zouden zij een feit stellen, dat in strijd is met een eisch van het natuurrecht, terwijl bovendien hun kinderen door dien afstand volstrekt niet gebonden zouden zijn, wijl zij het recht van privaateigendom niet ontleenen aan hun ouders, maar aan hun menscheijke natuur" (blz. 445—447).

Tot zoover Rome.

Breedere uiteenzetting zal niet noodig zijn.

Volgens Prof. Aengeneent zijn socialisme en katholicisme onverzoonlijke tegenstellingen, en het is niet ondienstig daarop de aandacht te vestigen. Het is immers zonder twijfel, dat in de roomsche kringen een niet gering deel naar den socialistischen kant overheeft, evenals in Duitschland 't roomsche centrum met de socialisten samenwerkt, doch deze neiging naar links past feitelijk niet in de roomsche lijn. Mannen als Aengeneent moeten haar veroordeelen, en tot dusver heeft de „orthodoxe" partij deze synthese-strooming kunnen keeren, doch zal ze dien tegenstand volhouden? In Rome is veel mogelijk. Wanneer de absolute dogmata maar onaangetast blijven, is ze uitermate rekkelijk, en voor de godienstigheden van de praktijk leent zij gaarne een open oor.

Nog enkele opmerkingen moet ik over het roomsche standpunt maken.

Zij betreffen de grondbeginselen van de leer van den eigendom.

Doch daarover een volgende week.

K. D.

WIJSBEGEERTE.

In de school der wijsbegeerte.

VII.

Calvinisme en wijsbegeerte.

Er is iets misersigs en onzegbaar tragisch in, de knapste denk-kerels heldhaftig te zien worstelen met de venijnig-doornige waarheidsproblemen, zonder ooit nu eens een echt-duurzame overwinning te behalen.

Er is in den veroveringstocht van de ridders der wijsbegeerte naar de Lichtstad iets van de droevige belachelijkheid van den Duitschen opmarsch naar Parijs: Er werd „Sieg" op „Sieg" behaald, maar de lauweren en fanfares brachten geen stap nader tot den gedroomden vrede. Er „siegde" de roemzuchtige heldenschaar zich ziek.

Is er in de laatste halve eeuw één ontdekking gedaan, die aan den mensch, en ook aan de menscheheid, zoo echt het gevoel van een wetenschappelijke triomf heeft gegeven als de titanische greep van Einstein, waarmee deze man het heele wereldbeeld veranderd heeft?

En toch is het resultaat voor den opbouw van een bevredigende wereldbeschouwing eer negatief dan vruchtdragend geweest. Tot dusver geldende zekerheden zijn, door één genialen omslag, van hun basis gerukt, en, als van hun anker gekapte luchtbalons, weggezweefd.

Relativiteits-theorie heet de nieuwe vinding, en dat is het eerlijke woord, want, indien Einstein gelijk heeft, vernévelt het „vast bestek" van het wereldpaleis, waarin wij wonen, in betrekkelijkheden.

Er is gevaar voor den christen, die profetisch „alle dingen weet", in trotsche zelfgenoegzaamheid van den ivoren toren zijner orthodoxie op dit krachteloos spel van schemerzieke zielen neer te zien. Maar dit doende, zou hij al te schamel de bewijzen geven van zijn christen-zijn.

Noch met hoogmoedige verachting, noch met kwaarmoedigen spot (op de manier van Louis Couperus, die zegt: „Ik denk niet meer, ik absorbeer, ik snuif het leven"), is de mensch tegenover het ontmoedigend en succes-arme streven naar wijsgeerige waarheid verantwoord.

De christen zeker niet.

Want christendom is tegelijk zekerheid en zoeken, wéten en schouwen-in-een-duistere-rede, lieben en jagen naar het wil.

De christen staat als eeuwigheidsmensch boven

zijn tijd en is, als looper in de loopbaan, tegelijk kind van zijn tijd.

Hij leeft dezen tijd, verdorven en reformatorisch, decadent en schitterend opvlammend als een zomeravond-zon, als christen mee. Hij goéft aan dien tijd en hij neemt er uit. Hij schreit mee en hij dankt mee. In al de benauwdheden der zich afplagende menscheid is hij benauwd, in al haar kleine successen (als zelfs het ontdekken van een verre ster) deelt zijn sympathie!

Want de Geest Gods is in de wereld. — De Geest Gods, die het gelat des aardrijks in iedere lente vernieuwt, maakt telkens de doodelijk-vermoede menscheid weer jong en bezielt haar met den geheimzinnigen, geduldigen, heldenmoed, om toch voorwaarts te gaan, en, hoewel duizendmaal teruggeworpen, nóg weer te worstelen naar het onbekende Licht!

De Geest Gods is in den geest der menscheid (dat had Hegel goed gezien!); de geest der menschen openbaart zich in hun wijsbegeerten; en filosofie kent men niet anders dan door filosofie.

Hoe zou dan wijsbegeerte voor den christen onplichtmatig en onbelangrijk kunnen zijn?

Bovendien, — wij zitten zelf ook dik-op in een crisis.

De zoogenaamde kerkelijke muur, waarover men zoogenaamde handen reikt aan zoogenaamde medestrijders, bestaat meer in de naïve verbeelding dan in de werkelijkheid.

Ook de slagboom tusschen ons en den nieuwen tijd is geen contactversperring.

In wording en gisting is onze beschouwing van den staat, van de sociale levenswijze, van het recht der vrouw, van de opvoeding der rijpere jeugd, en van zooveel meer.

Wie meent, dat hij met zijn levens- en wereldbeschouwing klaar is, omdat hij de Schrift heeft, en van zijn persoonlijke verlossing verzekerd is, bewijst daardoor, dat hij nog niet meer dan de melk des evangelies heeft gedronken.

In meer dan één opzicht staan wij, christenen, niet aan het eindpunt, maar aan de begin-streep van het geestes-strijdperk.

In een vroegere reeks artikelen over „de beweging der jongeren", en over „het doel der jongeren", hebben we dat reformatorisch tekort in ons christelijk leven uitvoerig aangetoond en met vele citaten uit Kuyper's en Ravinck's geschriften toegelicht.

Vooraf op wijsgeerig gebied staan we aan den ingang van een te lang geschuwden weg, aan het begin van een te lang verzuimde taak.

Maar het is, voor wie niet geheel als een onnozele staat tegenover de wijsbegeerte, géén wonder, dat de christen aarzelt....

Indien ergens, dan is het hier zoo verlokkelijk niets te doen, omdat de optocht naar het wijsgeerig Jeruzalem een pelgrimstocht schijnt langs ongebaande wegen.

Eén ding echter hebben wij, gereformeerden, bij andere christenen vóór: dat wij op het gebied van het geestes- en cultuurleven een wegbaner hebben in Calvin.

Het calvinisme geeft ons bij den wijsgeerigen opbouw van ons christelijk leven de schoonste kans bij het minst gevaar.

Aan het zeker kennen en bewust aanvaarden van de eeuwige beginselen der waarheid, paart de calvinist (die het écht wil zijn) den wil tot vooruitgang, den plichtimpuls tot reformatorische ontwikkeling.

Professor Troeltsch noemde het calvinisme een ón-wijsgeerige theologie en hij heeft gelijk, maar ook ongelijk.

In het land van Luther is zeker véél meer aan filosofie „gedaan", dan in de landen, waar het gereformeerde protestantisme doordrong. — vooral in Nederland is de oogst bitter schraal geweest (de éenige filosoof van beteekenis, dien ons volk kan aanwijzen, was een Jood: Spinoza!) — maar men vergete niet, dat in Duitschland de opkomst der filosofie voor niet zoo'n klein beetje het gevolg was van de inzinking der religie, en als Ersatz van den godsdienst bedoeld werd.

Ook bedenke men, dat bij geestesverschijnselen als kunst en wijsbegeerte de landaard een factor van invloed is. De Duitse volksziel is meer tot bespiegeling geneigd dan de ziel van ons volk, — volgens professor Meines, het nuchterste van alle Germaansche volken!

En eindelijk, — om eerlijk en volledig te zijn, behoort men ook in aanmerking te nemen het verschil tusschen den opzet en het verloop, tusschen het beginsel en de geschiedenis, van het calvinisme.

Calvin zelf was, krachtens zijn geestesaanleg, eigenlijk een geboren filosoof. Vergelijk men hem met gestalten als Luther en John Wesley, dan ziet men duidelijk de wijsgeerige ader. In het mystiek-vrome boek der *Institutie*, blijkt uit de structuur en de architectoniek, dat het de bedoeling van den schrijver geweest is de christelijke heilswaarden te zien, en te toonen, als redelijke eenheid, als wereldbeschouwing. Calvin ziet den

mensch als middelpunt der om hem heen geschapen wereld, en, mét die wereld, staande in persoonlijke verhouding tot God. Dat is filosofie, tenminste het uitgangspunt van de filosofie. Calvin begint de wijsbegeerte niet met het stellen van de verhouding tusschen subject en object (de zake-lijke verhouding), maar mét het stellen van het menscheijk subject tegenover het goddelijk Subject (dat is de religieuze verhouding).

In het calvinisme, — dat al het leven betreft onder den godsdienst, het leven verheerlijkt tot godsdienst, — ligt dus de eisch en de drifkracht tot wijsgeerig onderzoek.

Calvin heeft dien christelijken plicht erkend en positief gesteld.

De wijsbegeerte in zijn *Institutie* is geen onopzettelijkheid, maar wilsbewustzijn.

Reeds de naam van zijn boek propageert het beginsel.

Gelijk Augustinus, — Calvin's voorbeeld en meester, — door zijn hoofdwerk te noemen: de *Civitate Dei* (over den staat, of stad, Gods), op Platonische manier de wereld als verwerkelijking van gedachte, als uitvoering van raadsplan (in Ps. 89 „vast bestek" genoemd) karakteriseerde, zoo heeft Calvin, door aan zijn waarheidsbeschouwing den titel: *Institutie*, — dat is instelling, stichting, — te geven, voor ieder, die niet steekblind is, duidelijk getoond, dat hij in den redelijken samenhang van de wereld en haar geschiedenis, gelooft, en naar wijsgeerige kennis van natuur en openbaring streeft.

Trouwens van gissen, — en dus van vergissen, — behoeft hier geen sprake te zijn, waar deze hervormer letterlijk en uitdrukkelijk den eisch gesteld heeft tot beoefening van de *philosophia christiana* (de christelijke wijsbegeerte).

Wanneer dus het calvinisme in den loop der jaren, na den groeten vrijheidsoorlog, arm en traag gebleven is in de beoefening van de wijsbegeerte, zoo is dit niet de schuld van het calvinisme, maar van de calvinisten.

Onverschilligheid tegenover de wijsbegeerte is niet gevolg maar inopsequentie van het calvinist-zijn.

Met den besten wil van de wereld kunnen wij voor dit tekort geen geldende verontschuldiging ontdekken.

Evenals de laksheid tegenover de kunst, heeft men ook den Jan-Salis-geest tegenover de wijsbegeerte willen vergoelijken met een beroep (nota bene!) op den rijkdom en de vastheid der christelijke religie, zeggende: wie religieus schatrijk is begeert de koperen penninksken der wijsbegeerte niet!

Wie zoo spreekt verklaart wel iets, maar verschuldigt niets.

Want de calvinist stelt er juist zijn eere in, dat hij Gods eere zoekt, en niet uit behoefte, maar uit gehoorzaamheid, leeft.

Tegenover alle weeke steuningsreligie en zelfzuchtige verlossingsreligie plaatst hij de eminentie van zijn herscheppingsreligie, die haar einddoel vindt in het volmaakt zijn van den mensch Gods, tot alle goed werk volmaaktelijk toegerust.

De filosofie is een goed werk.

Een vroom werk.

Een Godverheerlijkend werk.

Filosofie is onderzoek van het maaksel Gods, nadenken van de gedachten Gods, het kennen en scherp van de vermogens, waardoor God den mensch, als drager van Zijn beeld, boven alle schepselen verheft.

Filosofie beteekent: liefde tot wijsheid.

Wie in den waren zin van het woord filosoof is, heeft God lief, omdat God de opperste Wijsheid, en de bron van alle wijsheid, is.

B. W.

LITERATUUR EN KUNST.

Nieuwe Boeken.

II.

D. Th. Jaarsma, „Het Ontwaken".

Na de algemeene bespreking, waartoe de opzet van het 12-deelig werk „Thiss" aanleiding gaf, is thans aan de orde de behandeling van den eersten roman uit dezen cyclus „Het Ontwaken".

Met een enkel woord reeds gaf ik in m'n vorig artikel den inhoud aan van dit boek.

Het vertelt van de liefde van Thiss, den hoofdpersoon voor de blinde Titia, haar wederliefde, hun huwelijk en Titia's dood bij de geboorte van het eerste kindje. Dat sterven van Titia vernietigt ineens het geluk, dat Thiss in hun beider groote liefde meende gevonden te hebben en wekt hem levens uit den droom van zijn onbewust, landelijk geluk op tot het leven.

Dat is dus het ontwaken, waarvan de titel spreekt.

In meer dan een opzicht is dit boek het bespreken waard.

Allereerst wel om de figuur van den hoofdpersoon, Thiss.

Thiss is een jonge, Friesche boer, die op de groote boerderij van z'n oom Jacob, Titia's vader,